

Projektik

METODER OCH SAMVERKANSFORMER FÖR ARBETSMILJÖBESKRIVNING

Arkitekturforskningen studerar hur relationer mellan olika kunskapsområden inom arbetsmiljön bör komma till uttryck i projekt. Här undersöks samarbetsformer i vardagsarbetet med hänsyn till projekteringsmetoder och förnyelse av arbetsplatser. Avsikten var dels att undersöka hur ett begränsat forskarstöd i arbetsgrupper kan stödja uppgiften att beskriva den egna miljön, dels att utveckla samverkansformer och metoder för att beskriva arbetsmiljön.

Fem arbetsplatser ingår i undersökningen. Det gäller provberedningsarbete, expeditjonsarbete, företagshälsovård, forskning och undervisning vid kemisk apparathall samt ortopedkirurgisk klinik.

Undersökningen har utförts vid Arkitektur, Chalmers tekniska högskola i Göteborg.

BAKGRUND

För både teori och metodutveckling inom arbetsmiljöområdet förespråkas undersökningar av arbetsplatser, s k fallstudier. Värdet av sådana är att särskilda frågor inriktas på flera förlopp i skilda sammanhang. I denna studie har samverkansarbete och arbetsplatsbeskrivningar varit föremål för undersökning. Det har samtidigt funnits ett behov av att pröva projektarbete som metod i vardagsarbetet med förändringsprocesser, där arbetsplatsens verksamhet, produkter, tjänster och arbetsförhållanden kan utvecklas på skilda sätt.

SYFTE

En avsikt med projektet var att undersöka hur ett begränsat forskarstöd i arbetsgrupper på arbetsplatser kan stödja uppgiften att beskriva den egna miljön.

En andra avsikt var att utveckla samverkansformer och metoder för arbetsmiljöbeskrivningar.

En tredje avsikt var att undersöka tidigare forskning inom området projektering av arbetsmiljö, där en framkomlig metod grundas på handledarskap av forskare i projekt på arbetsplatser.

METOD

Forskningsmetoden bygger på projektarbete med anställda. Den understryker vikten av att samla konkreta erfarenheter på vägen från formell rationalitet till förmåga till kvalificerad problemlösning. För forskare är fallstudiernas närhet till verklighetens detaljrikedom viktig, både för att utveckla en nyanserad verklighetsuppfattning och för att bygga upp kompetensen inom det studerade området.

Uppgiften för anställda att beskriva den egna arbetsmiljön grundas på enkla och allmänna metoder. Angreppssättet bygger på ett öppet förhållningssätt, då en mångfald av faktorer påverkar både samverkansformer och arbetsplatsbeskrivningar.

GENOMFÖRANDE

Fem olika arbetsplatser medverkade i projektet, i tillsammans 21 arbetsgrupper. Sammanlagt träffade projekthandledaren de anställdas grupper vid 82 tillfällen. Drygt 90 personer engagerades i arbetsplatsprojektet.

De arbetsplatser som medverkade i undersökningarna skilde sig åt med avseende på både verksamhet, storlek

För innehållet svarar
Lars Göran Bergqvist
Chalmers Tekniska
Högskola,
Arkitektur,
Projekteringsmetodik,
412 96 Göteborg,
telefon 031-772 23 53.

och antalet anställda. Följande arbetsplatser medverkade:

- en provberedning av plåtkvaliteter inom Avesta Sheffield AB i Degerfors
- en expeditjonsverksamhet inom Bilspedition Inrikes AB i Borås
- en företagshälsovårdscentral
- en apparathall inom Kemisektionen vid Chalmers Tekniska Högskola i Göteborg
- en ortopedkirurgisk klinik inom Regionsjukhuset i Örebro.

Fallstudierna redovisar olika planeringsproblem, mål och ambitioner. Vid två av arbetsplatserna var det bestämt att en ombyggnad skulle ske, medan på de tre övriga fallen fanns intresse av att först kartlägga arbetsmiljöförhållanden, som en beredskap inför förändringar.

Arbetsformerna för respektive projekt skiljde sig åt. Vid provberedningen fanns ett detaljerat förändringsprogram utformat av produktionsledningen, och det var i detta fall som forskarstödet var som minst.

Inom provberedningen och expeditjonsverksamheten bildades projektgrupper där samverkansarbetet blev det centrala och inte resultatet av beskrivningar, som särskilda handlingar i planeringsprocessen. Resultaten från projektgrupperna vid apparathallen och ortopedkirurgiska kliniken redovisas som arbetsplatsbeskrivningar. De utgör handlingar som kan ligga till grund för beslut då ombyggnadsprojekten blir aktuella att genomföra.

Projektet vid företagshälsovården resulterade i en förstudie, sammanställt av forskaren. Resultatet granskades av de sju arbetsgrupperna som hade bildats. På grund av att det samhälleliga ekonomiska stödet till företagshälsovården minskade drastiskt kunde verksamheten inte bära sina kostnader. Personal blev omplacerad respektive övertalig.

I fallet med apparathallen utarbetades en beskrivning där respektive

institution systematiskt redovisades i ord och bild. Gruppen träffades vid tolv tillfällen, vars resultat forskaren sammanställde till en beskrivning. Denna låg till grund dels för utarbetandet av ett ombyggnadsförslag, dels för en begäran om yrkesinspektionens prövning om föreläggande eller förbud.

Ortopedkirurgiska kliniken var den största arbetsplatsen. Deltagandet fick en utpräglad representativ utformning med elva arbetsgrupper från olika avdelningar och yrkesgrupper. Under två till tre schemalagda dagar vid tre tillfällen fick arbetsgrupperna forskarstöd och handledning för beskrivningsarbetet. Den slutliga sammanställningen, som gjordes av forskaren, granskades av grupperna.

RESULTAT

I fokus för intresset står idén om en självhjälpsstrategi med begränsad expertmedverkan, samverkansformens betydelse för arbetsmiljöutformningen och utnyttjandet av arbetsplatsbeskrivningar som underlag för beslut och handling. Det sammanhang som arbetsplatsen tillhör är viktigt, eftersom det påverkar deltagarnas möjlighet till överblick över processen, styrning av förslag och kontroll över genomförandet av framtagna förslag.

Frågan om samverkan och information handlar om formerna för planeringen. Intresset riktas mot ett arbetsätt där mötet var arenor för dialog och utveckling av arbetsplatsbeskrivningar. Anställda framhåller tillgänglighet, representativitet, öppenhet och deltagande som det väsentligaste och att goda relationer är en förutsättning för en kreativ mötesform.

När det gäller arbetsplatsbeskrivningarna framträder dessa antingen som självständigt dokument eller som en integrerad del av ombyggnadsförslag. Beskrivningarna utgör samlad kunskap, information, och utgångspunkter för handlingar i planeringsprocessen.

God planering identifieras utifrån både ett produktorienterat och ett processororienterat synsätt. Det senare refererar till önskvärda egenskaper i uppläggning och genomförande av beskrivningar. Det gäller tid, delaktighet och inflytande. En annan aspekt gäller stöd och utveckling av kunskaper om arbetsplatsen.

God arbetsmiljö identifieras av de anställda som en fråga om dels fysiska förhållanden, dels relationer mellan människor, organisation, arbetsuppgifter och kunskap.

Hinder och möjligheter

Fallstudierna pekar på betydelsen av att flera planeringssammanhang måste samverka för att arbetsmiljöprojekt ska kunna realiseras. Det är nödvändigt att fackliga organisationer och anställdas representanter i projektgrupper är insatta i administrativa rutiner, som används för att framställa dokument i projektbestämningen. Ur brukarsynpunkt är projektstyrningen väsentlig. Hur aktörer identifierar problem, hanterar information och ger förslag på lösningar beror i stor utsträckning på befintliga resurser och dialog i projekt. För att kunna delta i projekt på ett meningsfullt sätt måste de anställda ha tillgång till planeringsresurser:

- central placering i projekt
- motivation, disponibel tid för att lära
- förförståelse, kunskap och kompetens
- egna alternativ och tillgång till information
- samverkansformer med formell status
- administrativa rutiner och sanktionsmöjligheter.

Projektarbete tillsammans med brukare är en fråga om kommunikation mellan olika aktörer. Grundläggande är hur olika arbetsformer förmår

bearbeta arbetsmiljöer. Även om alla aktörer inte deltar på lika villkor, är mötet och dialogen den praktiska form där skäl och argument prövas och avgörs.

För att genomföra beskrivningsprocessens uppgift att inventera och bearbeta arbetsplatsfrågor samt utforma förslag måste ett antal frågor besvaras och hållas aktuella under projektets gång:

- Vad är det som utgör arbetsplatsprojektet?
- Hur kan arbetsplatsen beskrivas?
- Vad är bra och dåligt med arbetsplatsen?
- Hur kan arbetsplatsens problem och behov hanteras och bearbetas?
- Vad är möjligt att åstadkomma med visioner om arbetsplatsen?
- Hur kan arbetsplatsen utformas och gestaltas?

Det är nödvändigt att alla frågorna besvaras, men dessa kan i tidiga kreativa processer hanteras och bearbetas i vilken ordning som helst. Det är väsentligt att avgöra i vilken utsträckning som processen ska vara brukarorienterad och vilka som ska delta i projektbestämningen. Utöver frågorna om vilka projektgrupper som ska bildas kan projektfrågorna, som redovisas ovan, kompletteras med följande:

- Vilka ska beskriva arbetsplatsen?
- Vilka ska bearbeta arbetsplatsens problem och behov?
- Vilka ska utforma och gestalta arbetsplatsen?

Detta forskningsprojekt har i första hand undersökt i vilken utsträckning som anställda och arbetsledare har förmått beskriva den egna arbetsplatsen med hjälp av ett begränsat forskarstöd. Projekteringsprocessen bedrivs inom ett sammanhang som

består av deltagarnas föreställningar. Ett projekt har givna utgångspunkter och delvis okända möjligheter. De olika sammanhangen som bestämmer processen ger frågorna skilda svar. För att betona relationer och konflikter mellan olika aktörer och hur dessa kommer till uttryck kan man jämföra fallstudierna med allmänna aspekter på projektprocesser.

Med avseende på förutsättningar för projekt kan konstateras att organisatoriska sammanhang, tekniska och administrativa faktorer kan gynna respektive hindra ett brett engagemang och uppsatta mål. I fallstudierna var det hierarkier av arenor med aktörer som bestämde projektens förutsättningar.

Avsikter med projekt och hur arbetet organiseras i förhållande till planeringsproblem och mål anges i program. I fallstudierna introducerade forskningsprogrammet syfte och behov av insatser. I fallet med provberedningen uppfylldes de mål som produktionsledningen hade formulerat. För expeditionslokalerna utvecklades och anpassades projektets mål till den rumsliga utformningen. I de övriga fallen var det en sök- och lärprocess där mål framträdde under processens gång.

För genomförandet av projekt är mötet en praktisk form för dialog. Val av aktörer, informations- och samarbetsformer kräver en omsorgsfull etablering av personliga kontakter. Fallstudiernas förlopp gällde förhållandet att beskriva och samverka, dess handlingsvillkor, restriktioner, beslutsprocess och situationer som var relaterade till utarbetandet av förändringsförslag.

Sättet att handlägga projektresultat är dels en kärnfråga i samverkansprojekt, dels en grund för projekt som lärprocess. På grund av osäkra ekonomiska och organisatoriska förhållanden är det ännu oklart hur utarbetade förslag i två av fallstudierna kommer att användas.

Sammanfattningar av projekterfarenheter ger viktig kunskap om peda-

gogiska problem, uppnådda syften, aktörernas inflytande på slutresultat och förändringar i planerings- och beslutsprocessen.

SLUTSATSER

Kunskapskartan över arkitekturforskningen inom arbetsmiljöområdet innefattar vetenskapen om design, arbete och produktion samt utformning av byggnader och anläggningar. Arkitekturforskningen studerar hur relationen mellan dessa kunskapsområden bör komma till uttryck i projekt. Såväl anställda och experter som personer med arbetsmiljöansvar och verksamhetsansvar medverkar alla både med fackkunskaper och lekmanakunskaper.

Svårigheten att få överblick och förstå projektsammanhang beror till stor del på specialiseringen inom planeringsprocessen. Det bidrar till problem att samordna informationsutbytet på ett rationellt sätt. Misstag och missförstånd jämte strategiskt handlande uppstår om vad som tillhör projektet, vad som är påverkbart och nödvändigt att åstadkomma.

En av de första initiativen till förändringar är problemorienterade undersökningar i vardagsarbetet. Forskningsresultat understryker behovet av både kunskap om arbetsplatsens bruksform, projektbestämning och färdigheter i projektarbete. Ett begränsat stöd i projekt kan utgå från angreppssätt som används inom arbetsmiljöforskningen. Metoderna innefattar handledande uppgifter för att:

- reda ut förutsättningar för projektarbete
- redovisa och introducera projektarbetets former
- stödja projektarbete under processens gång med avseende på att beskriva och samverka
- bidra med arbetsmiljökunskap

- sammanställa, utvärdera och återföra projekterfarenheter i arbetsgrupperna.

Kunskapen om projektbestämning och färdigheter i projektarbete blir betydelsefull för alla aktörer. En

kombination av befintliga metoder beroende på projektets art förespråkas som angreppssätt. Det kunskapsområde som detta projekt framhåller som betydelsefullt att bredda är projektlära och färdighetsträning i projektarbete yrkesgrupper emellan.

RAPPORTEN:

Projektik och arbetsplatsens bruksform (227 sidor), kan beställas från Projekteringsmetodik, Arkitektur, CTH, 412 96 Göteborg, tel 031-772 10 00.